

Er de satirer, der tillægges Falster, alle autentiske?

1.

Da Falster udgav sine satirer anonymt og andetsteds har været sparsom med udtalelser om denne del af sit forfatterskab, kunne allerede samtiden komme i tvivl om, hvem forfatteren egentlig var. Senere kommentatorer har også ofte strejft spørgsmålet om autenti, men egentlig afgjort er det aldrig blevet. Da Det danske Sprog- og Litteraturselskab nu påtænker en ny udgave af Falsters satirer som afløsning af Christen Thaarups fra 1840, må en afgørelse imidlertid forsøges.

Af hensyn til forfatterskabets rette afgrænsning må man stille spørgsmålet: »Hvoraf kan vi vide, at de satirer, der traditionelt tillægges Falster, også virkelig er af ham?« og derefter søge det besvaret for samtlige satirers vedkommende.

2.

Kun for to har Falster vedgået paterniteten.

I udgaven 1731 af fordanskningen af Juvenals 14. satire henleder han i sin første note opmærksomheden på ligheden med nogle vers i *Disse Tidens onde Optugtelse*, hvorefter han går til fuld bekendelse i den tredje note: »Jeg nødes her at give tilkiende, at forbedelte Digt, kaldet: *Disse Tidens onde Optugtelse*, er fød paa min Stavn, paadet jeg ikke skulle synes at have taget disse Vers, som derudinden findes, fra en anden, og at være kommen ulovlig til dennem«.

Den anden attestation findes i de latinske discurser, som i Jørgen Olriks oversættelse har fået titlen »Lærdoms Lystgaard«.

I discours XII i Anden Part (1731) oplyser Falster, at da en ven citerede nogle linjer af Juvenal, overvejede han siden disse ord dybere og »slog mit Sind til at skrive en *Satire* i danske Vers, hvilken jeg gav Titel af: »Verden et Galehus«.

Hans satire »Verden som et Doll-Huus afdeelt i sine besynderlige Værelser« udkom i 1730.

Med de anførte udsagn af digteren er således følgende to satirer lyst i kuld og køn:

1. *Disse Tidens onde Optugtelse*, 1720.
2. *Verden som et Doll-Huus*, 1730.

3.

Da kredsen om ham har respekteret hans ønske om at blive betragtet først og fremmest som filolog og skolemand, forbigår hans brevveksling så godt som fuldstændig hans virksomhed som digter af danske satirer: den var jo efter hans egen som vel også efter kredsens opfattelse et venstrehåndsarbejde, der ikke var ham ganske anstændigt.

Af udtalelser af andre til Falster af samme værd som hans egne m.h.t. sikring af autenti, findes der i den danske brevveksling kun én.

I brev af 17. febr. 1723 (*Falsteriana*, s. 133) skriver Chr. Rantzau:

Jeg har været ganske fattig ved at jeg fra anden haand end HER *Rectors* egen har faaed et tryckt Exemplar af Utidige *Recommendationer*, vel havde jeg seet det *Manuscript*, mens bonâ fidê, ei *afcopiered* det, som naged der dend tid ei endnu war liused tiltenckt.

»Dend uforsvarlige Recommendation« udkom i 1722. Når Rantzaus fejlagtigt bruger adjektivet *utidig*, kunne det være i erindring om »Dend u-tidige Rang-Syge«, der var udkommet samme år. Fejlen er da ikke blot et vidnesbyrd af de mindre om autenti, men siger måske også noget om rækkefølge.

På grundlag af Rantzaus brevytring kan endnu en satire optages på listen over de autentiske:

3. Dend uforsvarlige Recommendation, 1722.

4.

Fra »Lærdoms Lystgaard« kan der indhentes vidnesbyrd om yderligere to satirer, men kun hypotetiske, for så vidt som Falster her forbliver i anonymiteten.

Idet han foregiver at tale om en anden, begynder han discurs XVI i Anden Part således: »En overmaade ærbar og nyttelig Satire af en Philosopho her hos os var udkommet offentlig i København Aar 1721, om *den gemene Levemaades Daarskab*, skrevet paa Vers i Modersmaalet . . .« Det er tydeligt, at han her refererer til sig selv, dvs. vedgår forfatterskabet til »Om Daarers alomodiske Leve-Regler« fra 1721.

Endvidere synes discursen »Borgerlig Forargelse ved Udenlandsrejser« (1. Part, XVII) at sikre autenticiteten af satiren »Dend daarlige udenlandske Reise og modige Hiemkomst« fra 1721, idet discursens unge menneske aflægger beretning om sin rejse med væsentlig samme række af enkeltheder som dem, satiren har.

Men da de to satirers autenti bekræftes udtrykkelig på anden måde, udskydes deres optagelse på listen indtil da.

5.

I den hensigt at hæve Falster på Holbergs bekostning skrev Andr. Hojer i 1721 i sidste nummer af sine *Nova Literaria* en anmeldelse af »Disse Tiders onde Optugtelse« og »Dend daarlige udenlandske Reise« (meddelt i sin helhed N. M. Petersen, IV, s. 428–29).

Men denne første offentlige omtale er ikke noget bevis for autenti, da Hojer ikke angiver, hvem forfatteren er, men tværtimod oplyser, at for denne forfatter var anonymiteten princip: begges forfatter holder mere af at »belære læserne under skjult navn« (. . . *ignoto nomine docere lectores*).

Men i Alb. Thuras »*Idea historiae literariae Danorum*« fra 1723 kommer både titler og forfatternavn med. I hele bogen nævner Thura kun Holberg 5 gange, men Falster 24, og da han fra opregningen af Holbergs satiriske arbejder går over til Falster, sker det også med et opsving:

Men i sandhed fremragende blandt danske satirer er fire af en anden forfatter (*Christian Falster*, efter hvad de fleste antager), af hvilke den første åndfuldt og vittigt gennemhegler *vor tids vrang børneopdragelse*, den anden *den tåbelige udenlandsrejse og overmodige hjemkomst*, den tredje *tåbernes alomodiske leveregler* (alle 1721, i 8.), den fjerde, der blev udgivet i 1722, *den tomme og utidige jagen efter ære og rang*.

(Eminent vero inter Satyras Danicas quatuor alterius Auctoris (*Christiani Falsteri*, ut plurimi conjiciunt) quarum prima *Pravam Puerorum hujus Seculi Educationem*, altera *stultam peregrinationem superbamque reditionem*; tertia *Alamodicas stulto-*

rum vivendi Regulas (omnes 1721. in 8) Quarta 1722 edita, *Vanam ac intempestivam honoris & loci cupiditatem* lepide simul & salse persequitur).

Med tanken på den nære forbindelse mellem rektor Falster og hans tidligere, ham hengivne discipel Albert Thura vil næppe nogen nære betænkelighed ved at godtage Thuras meddelelse som tilstrækkeligt bevis for de her nævnte fire satirers autenti. Thuras forbehold («... efter hvad de fleste antager») beror på den obligate respekt for Falster som filolog og skolemand og er blot tilsyneladende: Thura har i virkeligheden vidst udmærket besked.

Skulle nogen endnu huse en tvivl, må den falde bort med Falsters oplysning af, at han med glæde har læst sin unge vens og bannerførers bog. I brev fra 1721 skriver han til en tysk filolog-ven (anf. N. M. Petersen, IV, s. 365): »*Idea Historiæ Litterariæ Danorum*, nylig fuldført og nu beroende i en lærd mands skrin, vil jeg ønske, at du kunne få i hænde, og jeg er overbevist om, at det vil du. Jeg har set dette skrift og gennemlæst det (*vidi istud scriptum, perlegi* . . .)«.

Da Falster har læst bogen i manuskript, må det anses for givet, at Thura har bedt ham gøre det for at høre hans mening, hvorved autenticiteten af de fire nævnte satirer sikres fuldstændig. Da Falster så også har godkendt oversættelsen af *modig* ved *superbam*, altså i betydningen *overmodig*, bliver det en korrektur til Vilh. Andersen, der forstår *modig* i titlen på satiren om den dårlige udenlandsrejse som betydende *moderne* (Illustr. Litt. Hist., II, s. 165).

Autenticiteten af »Disse Tidens onde Optugtelse« er allerede sikret ved udtalelse af Falster selv (nærv. afh., § 2). Ved henvisning til de latinske discusser er det endvidere sandsynliggjort, at han også er forfatter til Udenlandsreisen og De alamodiske Leve-regler (§ 4). Idet sandsynligheden bliver til vished med Thuras oplysninger, kan følgende tre satirer optages på listen over de autentiske:

4. Daarers alamodiske Leve-Regler, 1721.
5. Dend daarlige udenlandske Reise og modige Hiemkomst, 1721.
6. Dend U-tidige Rang-Syge, 1722.

6.

Angående Falster henviser Joh. Møller i »Cimbria Litterata« blot til Thura og afskriver ham (II, pag. 189), og hvad Andreas Raarup siger om satirerne i forbemærkningerne til sin udgave i 1770 af »Rector Falsters Vers over Kong Friderich den Fjerde« har hverken beviskraft eller anden oplysningsværdi, da han kun har villet give eksempler, men ikke villet være leksikalisk udtømmende.

Det har derimod Jens Worm, når han i sit »Lexicon over lærde Mænd« (1771) anfører just de 6 satirer, vi har fundet frem til som værende autentiske – og ikke andre.

Som Worm har det, sådan stod sagerne, indtil Rahbek med en artikel om »Vor poetiske Satyres Litteratur« i »Minerva«, sept. 1794, i tilslutning til sin egen fremstilling opfordrer andre til at supplere hans viden på dette felt, hvorved han gav stødet til de bidrag til forøget viden om Falster, der findes i »Minerva« 1797. Siden da er der ikke fremkommet noget nyt – men vel noget forkert.

Pseudonymen L. – efter R. Nyerup og Ehrencron-Müller C. A. Lund – har æren af at være den første, der har hævdet, at den anonyme indsender til Holbergs verskonkurrence 1739 er identisk med Falster, og samtidig er han uforvarende blevet ophavsmand til titlen *Om falske Venner*. Med fejlagtig anførelse af fjerde prøve for tredje skriver han (jan.

1797): »Det sidste Stykke i 4de Prøve er en Satire i fortællende Form, mod falske Venner; og Falster er uden Tvivl dens Forfatter«.

Men han anfører ingen grund for sin antagelse, og det gør Rahbek heller ikke, da han i sin replik ufortøvet går ind på tanken.

Med al deres interesse for Falster synes det alligevel, som de to ikke har fået øje på den første – og i grunden eneste – biografi af Falster – konrektor Johannes Hansens »*De vita et rebus Christiani Falsteri commentariolus*«, I–III, fra 1769–70, udgivet i Flensborg som program for Ribe Skole og måske mere kendt i Ribe end andetsteds. Havde de læst den, ville de straks have set, at den fatale historie om sammenlægningen af rektoratets og konrektoratets indtægter, der for Falster var det store erfaringsbevis for eksistensen af falske venner, og som Johannes Hansen beretter udførligt III, pag. 10–11, går igen i digtet fra strofe 37 til 44, fortalt med en umiskendelig indlevelse og med en række af enkeltheder, som kun Falster kunne kende.

Under fremstillingen af den indskyder Johannes Hansen i en parentes: »Hvad jeg ofte selv har hørt Falster berette« (*quod ipse ego Falsterum sæpius prædicantem audivi*). I den fortrolige vennekreds i Ribe har den historie været et stående tema for Falster, indtil Holbergs prisopgave om *amicus certus in re incerta cernitur* bød ham anledning til at omsætte den i digt. Biografien har ingen oplysninger om Falsters danske satirer.

Dette personlige vidnesbyrd suppleres af en anden bidragyder til »Minerva«, 1797 – præsten Niels Bygom Krarup (1727–99), der blev dimitteret fra Ribe Skole i 1746 og som Thura og Raarup en af de taknemmelige elever, der er skolemanden Falsters æresminde.

Idet Krarup på sin gammeldags bruger *vers* i betydningen *digt* siger han om det anonyme bidrag til Holbergs tredje prøve:

Jeg har altid troet, at Falster har skrevet dette Vers. Og min Formodning grundes ej alene paa Poesien, som synes at ligne ham kiendeligt, men ogsaa paa de 2 fyndige Ord til Slutning: Oprigtig, Forsigtig; thi det var just hans Symbolum: *Candide, sed caute*. Det hørte jeg som hans Discipel mere end een gang.

Krarups vidnesbyrd, dernæst »poesien«, d.e. de indre kriterier (versformen og dens behandling, forfatter-jegets art, sprog, ånd og tone) samt sidst og navnlig digtets personlige indhold – alt berettiger til, at listen over autentiske satirer forøges med endnu et nummer:

7. Om falske Venner.

7.

Der kan tilføjes en ottende, og det er igen Krarup, der giver os grundlaget. Den gamle præstemand skriver i »Minerva«:

Ved at gienemsee Worm om Falster, savner jeg ellers et lidet satirisk Skrift (ongefær paa 2 Ark, saavidt jeg kan huske) som jeg læste mange gange, da det kom ud. Det var ongefær 1742, uden Navn. Siden den Tid har jeg ikke set det. Titelen var: Den lærde Skriverstue, forestillet H. H. H. i W., som skulde betegne Hr. Henrich Hornemann i Welling, thi de vare udvalgte Venner fra den Tid Hornemann var Hører og Cantor ved Ribe Skole (. . .) Dersom Minervas Forfatter ved at gienemgaac deslige smaac satiriske Skrifter, skulde overkomme dette: Den lærde Skriverstue, kan han være vis paa, at Falster er Autor.

Til dette udsagn kan føjes de interne kriterier samt den lighed i kompositionen, der findes mellem digtet og mange af de latinske discurser. Som komediens mester Herman først lytter for siden selv at decidere, ynder Falster at være tavs, medens andre bringer det diskutabile emne på bane, indtil han endelig tager ordet og afgør sagen – i *Skriverstuen* således: »Alt dette med Taalmodighed – anhørte jeg saalænge – indtil jeg blev omsider kjed – af de forslidte Strengte . . . Hør, sagde jeg, I brave Mænd osv. . .«.

Satiren fremkom i Luxdorps Samling 1742. Med dette årstal kan den optages på listen over de autentiske:

8. Den latinske Skriverstue, 1742.

Med dette nummer slutter rækken af danske satirer, der med sikkerhed kan tillægges Falster. De øvrige er problematiske, ja knap nok det, og bør næppe medtages i en ny udgave.

8.

Efter Worm er R. Nyerup den næste, der leverer en fortegnelse. I »Bidrag til den danske Digtekunsts Historie«, som han udgav sammen med Rahbek, skriver han om Falsters satirer: »Dem begyndte han at udgive fra 1720 af, og såvidt jeg har kundet udfinde, ere de følgende . . .«, og så kommer fortegnelsen (2.del, 1808, s. 230–31).

Idet Worms antal af 6 satirer forøges med de to, der var indvundne gennem bidragene til »Minerva« 1797, kommer Nyerup til de 8 satirer, som nærv. undersøgelse anser for autentiske.

Men derudover føjer han tre til, som Worm ikke har, og som indtil da heller ingen anden har fundet på at tillægge Falster:

a) Det daarlige Giftermaal, 1722

b) Betænkning om Frieri og Giftermaal, 1734, 1737, 1750

c) Gjerigheds Afmaling, 1722

Anden adkomst end det intetsigende: » . . . saavidt jeg har kundet udfinde« anføres ikke, dvs. at a, b og c kommer med i kraft af et postulat.

Da man ikke kan mistænke Nyerup for at ville føre nogen bag lyset, må der have foreligget grunde, som han selv fandt rimelige. Den første må søges hos Falster selv.

Medens Holberg lod sig repræsentere af Hans Mikkelsen og med glæde lod sig identificere med ham, var Falster en svagere natur, mindre dristig, når det gjaldt anden adfærd end den nedarvede, jvf. Søren Lintrup's bemærkning om hans »bekjendte *prudence*« (*Falsteriana*, s. 98). Derfor slap han nødig anonymiteten, derfor holdt han en lav profil – som det hedder nu. Følgen blev, at hans stil med alle dens fortrin alligevel kom til at savne de markante karakteristika, der trækker tydelig grænse, og derved blev det muligt at påoktrojere ham produkter, der var anonyme som hans, men nøjere betragtet ikke kunne være hans.

Lysten til system har fristet til det. Da ingen har gjort anden ophavsret gældende, kunne man få orden på sine reoler og kataloger ved at tildele Falster værker, man ikke kunne få rubriceret andetsteds. Var de indbundne sammen med ting, man anerkendte som Falsters, har Nyerup erklæret disse sammenbragte børn for søskende.

Ad sådanne veje er hans liste fra 1808 blevet til. Det er i hvert fald svært at forestille sig andre.

Da den første forelå, blev den i kraft af Nyerup & Rahbeks anseelse ophøjet til kánon, fastholdt til vore dage uden anden ændring end tilkomsten af en apokryf. I sine udmærke-

de »Blandede Efterretninger angaaende Ribe Cathedralskole«, 1828, der helt er helligede Falster, skriver rektor P. N. Thorup om satirerne: »Efter Nyerup ere de følgende . . .«, og så anføres Nyerups liste.

Også den første samlede udgave, Christen Thaarups fra 1840, holder fast ved kánon. Idet den uden videre overtager de tre numre – a, b og c – som Nyerup har vindiceret Falster på grundlag af intet, omfatter den samme 11 numre som Nyerups liste – hverken flere eller færre. Indflydelse fra kánon viser sig også, når Thaarup siger om »Betænkning om Frieri og Giftermaal«, at den *plejer* at opføres mellem denne forfatters satirer, skønt det mellem 1808 og 1840 kun er sket én gang: i rektor Thorups program fra 1828. Thaarup er overbevist om dens autenti (s. VIII), men udelukker den alligevel på grundlag af et værdikriterium, han ellers ikke anvender – og som han kunne have gjort til ægthedskriterium ved at spørge, om Falster virkelig kunne synke ned til en så åndløs og udtværet snakkesalighed som her (et spørgsmål, som for øvrigt allerede Rahbek havde rejst. Nyerup & Rahbek, 2. del, s. 269).

Thaarup er naturligvis opmærksom på det autentiproblem, der er uadskilleligt fra Falster, og har mange af de oplysninger med, som også bringes i nærv. undersøgelse, særlig fyldigt for de meddelelsers vedkommende, der gives i »Minerva« 1797. Men nogen samlet behandling har han ikke givet og har i det hele forholdt sig en smule valent til den sag. Der gives ingen forklaring m.h.t. »a, b og c«, og for adskillige af de andre satirers vedkommende består usikkerheden fortsat.

I sit Forfatterlexicon (3.bd., 1926) gentager H. Ehrencron-Müller Nyerups kánon, og – når det gælder Falster – har han også som Nyerup evnen til at se, hvad der ikke kan ses, idet han uden forklarende kommentarer føjer endnu et nummer til – et digt, der hedder »Aarhus-Tids-Fordriv over Nickels Avanture ved Holme-By dend 19. Sept. 1721«.

I 200 år har ingen fundet på at sætte det i forbindelse med Falster. Hvorfor så nu? Ja, det kan næppe skyldes andet, end at en bibliotekar på Det kgl. Bibliotek en dag ved lejlighed har fundet det passende at anbringe titelseddelen under Falsters navn. Hverken levende eller døde kan jo værgе sig imod, hvad der sker med dem i kartotekerne!

9.

Leder man idag den seddel frem, finder man den forsynet med påskriften: »Er iflg. Kjeld Elkjær, Aarhus, ikke af Falster, men af Johan Albrecht With«. Danske Afdeling har oplyst, at notatet er påført i 1962 som følge af et brev fra bibliotekar ved Aarhus Kommunes Biblioteker Kjeld Elkjær, der af lokalhistoriske grunde har undersøgt forholdet og fundet, at den virkelige forfatter er oberstløjtnant Johan Albrecht With (1683–1754, senere stiftamtmand i Viborg), hvad der allerede er foreslået af Chr. Bruun i hans : Ludvig Holbergs Peder Paars, 1862, s. 106 anm. (og det kan her anføres, at medens Aarhusdigets jeg finder trøst i at læse i »Peer Pors«, har Falster næppe anset Holbergs digt som kilde til filosofisk eutymi!).

Med en argumentation, der næppe kan afkræftes, har Elkjær siden behandlet forholdet i et smukt hæfte: *Aarhus-Tids-Fordriv*, Universitetsforlaget i Aarhus, 1978.

Indsigelser som Elkjærs kunne tænkes at fremkomme over for hvert af de tilbageblivende tre ubeviste numre. Men selv uden dem burde man have forskånet Falster for at bringe hans navn i forbindelse med det ringeste af dem – »Nyttig og absolut nødvendig Betænkning om Frieri og Giftermaal«, 1731. Hvordan skulle en mand, der udtrykker sit væsen i en klar og god stil, pludselig kunne svigte sig selv og give sig til at skrive så

drævende, så formløst, så udtværet, så nerve-løst? Skulle Falster være forfatteren, da har han ustridig »hverken været i sit Esse eller i sit Element«, bemærker Rahbek.

Medens *trolde* er fælleskøn hos Falster med flertal *trolde* (se »Daarers alam. Leve-Regler«, str. 11), bruger forfatteren af Betænkningen en snes gange formerne (*ej trolde*, (*flere*) *trolde*). Det peger mod Norge. Med sidste udgave *Trondhjem 1754* synes trolden også at være vendt tilbage til sit fjeld.

At bringe *Det daarlige Giftermaal* og *Gerrigheds Afmaling* i forbindelse med Falster synes mere rimeligt, men også her kan der anføres forhold, der gør forbindelsen usandsynlig. At gøre det m.h.t. *Det dårlige Giftermaal* ville blive et minutløst, men ikke resultatløst pillearbejde. Det er lettere at henvise til, at når f.eks. F. J. Billeskov Jansen finder, at i *Gerrigheds Afmaling* svigter Falsters sans for figurerne ham (Danm. Digtek., II, s. 63), ville denne i og for sig rigtige iagttagelse være blevet til indicium for, at denne satire ikke er af Falster – hvis forfatteren ikke havde skrevet på grundlag af Thaarups udgave og dermed på grundlag af Nyerups kánon.

Endelig kunne man som almindelig bemærkning anføre, at hvis Falster virkelig havde skrevet flere satirer end de otte, hvis autenti er sikker, måtte man undre sig over, at de, der kendte og elskede ham og hans værk, ikke har en eneste ytring om denne ekstra portion.

Lars Gram, der var kapelan i Vilslev ved Ribe 1729–33 og som hørte til Falsters nærmeste kreds, har i en latinsk note til det sted i Anden Part af Discurserne, hvor Falster så godt som vedgår paterniteten til *Daarers alam. Leve-Regler* (se § 4), bemærket: »Vor berømmelige Falster var, om jeg ej fejler, Forfatter af denne og fire-fem andre Satirer«. Anden Part udkom 1731. Ophæv den obligate omtrentlighed, læg 1 til 5, og man får det antal satirer, som Falster indtil da havde skrevet – nemlig 6!

Og da Falster-kenderen, den ærlige og hjertelige præst Niels Bygom Krarup gennemså Worm om Falster (se § 7), savnede han kun *Skriverstuen*, men intet af værkerne i den ekstra portion. Kan det tages som andet end tegn på, at så har Falster aldrig haft lod eller del i den portion?

10.

Postulater får ikke beviskraft, selv om de hidrører fra agtværdige penne. Idet det må understreges, at der ikke foreligger noget som helst bevis, ræsonnement eller anden form for argumentation som grundlag for medtagelsen af følgende:

- a) Det daarlige Giftermaal
- b) Betænkning om Frieri og Giftermaal
- c) Gerrigheds Afmaling
- d) Aarhus-Tids-Fordriv over Nickels Avantage

må en ny udgave af Falsters satirer, der vil forblive på sikker grund, udelukke dem. De kan heller ikke medtages som problematiske, da den argumentation mangler, der kunne rejse problemet. Om nogen ville, kunne man fortsætte med at hente værker ud af det blå og kalde dem for Falsters, men det vil stadig forblive rent tilfældigt, hvilke eller hvor mange de værker er, som påoktrojeres i kraft af postulater: det kunne have været mester-værker – de måtte alligevel afvises.

I henhold til de foregående undersøgelser og overvejelser bør en ny udgave kun medtage følgende satirer:

1. Disse Tidens onde Optugtelse, 1720
2. Daarers almodiske Leve-Regler, 1721
3. Dend daarlige udenlandske Reise og modige Hiemkomst, 1721
4. Dend U-tidige Rang-Syge, 1722
5. Dend uforsvarlige Recommendation, 1722
6. Verden som et Doll-Huss, 1730
7. Om falske Venner, 1739
8. Den latinske Skriverstue, 1742

Til satirene vil det desuden være naturligt at henregne oversættelsen af Juvenals 14. satire, af hvilken den tabte førsteudgave er fra 1718 eller 1719.

Forkortelser

Falsteriana = Chr. Bruun: Falsteriana, indeholdende nye Bidrag til C. Falsters Historie og Udvalg af hans danske Brevvevling, 1869.

N. M. Petersen = N. M. Petersen: Bidrag til den danske Litteraturs Historie, IV, 1858.
Aage Schiøttz-Christensen

En Jøde og samtidige jødiske skildringer

Meir Goldschmidt var den betydeligste danske skønlitterære forfatter i det nittende århundrede som skrev om et jødisk emne, dog ikke den eneste. Goldschmidts debutroman *En Jøde* er betegnende for den jødiske litterære tradition i Danmark.¹ I denne tildels selvbiografiske roman fremstiller Goldschmidt familiens og religionens betydning i det jødiske miljø og giver et indblik i jødernes daglige liv og det kristne samfunds psykiske virkning på jøderne. Selv om *En Jøde* er atypisk blandt de danske romaner som udkom i det nittende århundrede, viser den tydeligt, hvordan begrebet »familien« blev opfattet af en jøde i Danmark og bidrager til en mere fuldstændig forklaring af jødernes rolle i dansk litteraturhistorie.

Netop omkring 1845 udkom der to andre små romaner, hvis indhold lader til at være skrevet i den hensigt at lægge vægt på jødernes stilling i dansk kultur og at styrke deres selvtillid. Det drejer sig om »J. F. Sørensen«, *Conflicter i en Jødefamilie* (1845:1844)² og »Emil Frederik Neerbo«, *Jøden i det nitende Aarhundrede* (1847).³ Det er ikke ejendommeligt at disse værker udkom under forskellige pseudonymer men derimod at »Sørensen« og »Neerbo« skjuler den samme jødiske forfatter, nemlig Michel Abraham Alexander Wolff (1828–1867), hvis fader var Goldschmidts rabbiner. I København, hvor den jødiske menighed ikke var særlig stor, er det usandsynligt at en roman om jøder – som udkom nogle måneder før Goldschmidts *En Jøde* og som skyldtes en jødisk forfatter – nemt kunne overses. »Sørensens« *Conflicter i en Jødefamilie* er optaget i registret til *Almindeligt Dansk Forlagscatalog*⁴ for årene 1841–1844 mens Goldschmidts *En Jøde* først forekommer i det følgende register for årene 1845–1849.⁵

Endnu 1868 (ifølge Thomas Hansen Erslews optegnelser i *Almindeligt Forfatter-Lexicon*) finder man ingen oplysninger om forholdet mellem de ovennævnte pseudonymer og